

Πορφυρας

181

Γιάννης Πανούσης

ΕΙΛΙΚΡΙΝΗΣ ΜΕΤΑΜΕΛΕΙΑ ΓΙΑ ΨΕΥΔΕΣ ΙΔΕΟΛΗΠΤΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ;
[Ο ΡΑΣΚΟΛΝΙΚΩΦ ΚΑΙ Ο ΝΤΟΣΤΟΠΙΕΦΣΚΙ ΣΕ ΑΠΟΛΟΓΙΑ]

Αναστασία Α. Σιώψη

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΠΕΡΑ
ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

Νάσα Παταπίου

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΠΡΙΑΚΕΣ ΤΟΥ ΡΙΖΕΣ

Αλέξ. Σ. Ζήρας

ΤΟ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΣΤΑ ΜΟΥΡΑΓΙΑ

Περικλής Παγκράτης

Ο ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΩΝ «ΑΣΤΟΧΩΝ»
ΚΑΙ «ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ» ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ

Γιώργος Ανδρειωμένος

Η ΠΟΙΗΣΗ ΠΑΝΤΑ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ:
ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΣΦΑΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ

Γιώργος Αράγης

Ο ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΥ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΒΑΡΝΑΒΑ

Δημήτρης Κονιδάρης

MARIO VITTI: ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ

*Κωνσταντίνος Φ. Μπέλτσιος - Βασίλης Φλαμπουράρης - Σπύρος Κατσίμης
Κώστας Θ. Ριζάκης - Ιάκωβος Θήρας Καραμολέγκος - Μαρία Στεφάνου
Λουκιανός Ζαμίτ - Λίλια Τσούβα - Ευσταθία Δήμου - Κώστας Λογαράς
Μιχαήλα Καραμπίνη-Ιατρού - Διονύσης Σέρρας*

Ο ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΒΑΡΝΑΒΑ

Στην τελευταία ποιητική συλλογή του Σωτήρη Βαρνάβα, έχουμε δύο τάσεις. Ἡ μία τάση ἔχει διανοητικό χαρακτήρα καί βασίζεται κυρίως σέ ἀφηρημένες ἔννοιες, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἔχει ἐμπειρικό χαρακτήρα καί βασίζεται σέ αὐτοβιογραφικό λεκτικό. Αὐτές οἱ δύο τάσεις παρατηροῦνται σέ ὅλο τό ποιητικό ἔργο τοῦ ποιητῆ, ἀλλά σήμερα θά μιλήσουμε μόνο γιά τήν τελευταία του ποιητική συλλογή καί μόνο γιά τό αὐτοβιογραφικό της μέρος.

Τό αὐτοβιογραφικό μέρος τῆς συλλογῆς αὐτῆς, ἡ ὅποια ἐπιγράφεται *Διαστάσεις τοῦ χωροχρόνου*,¹ στήν πλειονότητά του ἀναφέρεται στήν πατρίδα τοῦ ποιητῆ, τήν Κύπρο. Μάλιστα στήν Κύπρο τῆς χειρονακτικῆς γεωργικῆς ἐποχῆς. Πράγματι ὁ ποιητής, ἀν καί δέν ἀγνοεῖ τό παρόν, μιλάει κυρίως γιά τό παρελθόν. Ὅπισθοχωρεῖ δηλαδή χρονικά πρὸς τή νεότητά του. Πάντα ξεκινάει ἀπό τό παρόν, ἀλλά ὁ νοῦς του τρέχει πίσω ἀπό τίς μνήμες τοῦ παρελθόντος του. Γιά νά πάρουμε μιά ἰδέα αὐτοῦ πού λέω, θά παραθέσω ἐνδεικτικά ἓνα μέρος ἀπό τό λεξιλόγιο τῶν κειμένων του πού παραπέμπουν σ' ἐκείνη τήν περασμένη ἐποχή.

Ἄχερα, βόδια, δρεπάνια, καλάθια, κασμάδες, κουβάς, λύχνους, μεροκάματο, μούστος, μπαούλο, ὄχτος, πατητήρια, παρτέρια, πηγάδια, πιθάρια, ποδόχι, σακί, σανός, σοδειά, στάχια, φοράδα, φράχτες, φτυάρια, χωράφια.

Καλύτερα βέβαια, μαζί μέ τό λεξιλόγιο καί μέ τό αἶσθημα πού τό συνοδεύει, βλέπουμε αὐτή τή στάση τοῦ ποιητῆ μέσα ἀπό τά ποιήματά του. Θά μπορούσε νά μιλήσει κανεῖς καί γιά ποιήματα αἰσθηματολογικά ἢ καί νοσταλγικά, γιατί εἶναι ἀλήθεια πώς εἶναι διαποτισμένα ἀπό τό αἶσθημα καί τήν ἀγάπη τοῦ τόπου γιά τόν ὅποιο γράφονται. Καί γιά νά μὴν πολυλογῶ σᾶς διαβάζω ἀμέσως τώρα ἓνα αντιπροσωπευτικό δείγμα. Ἐπιγράφεται «Ὁ οἰκότοπός μας»:

*Πλακόστρωτη μικρή αυλή
Ἴχει στη ράχη της ροδιά
καί μιά πορτοκαλιά
κάπου στό στόμιο της στέρνας
πέφτει ἀπάνω της ἴσκιος κληματαριάς
Πάνω στη λιθιά ἢ φιορέτα
στήν ἄκρη της τό γιασεμί
βλασταίνει ἀπό μόνη της ἡ μέντα
Πιό κάτω πρὸς τή θάλασσα
γιά ὄλα εὐθύνονται οἱ λαχίδες
δίνουν ἀσβέστη καί παίρνουν ἀρμύρα,
τίς υπολήπτεται τό κύμα.*

1. Σημ. του Πορφύρα: βλ. Σωτήρης Π. Βαρνάβας, *Διαστάσεις του χωροχρόνου*, εκδ. Γαβριηλίδης, 2018. Το κείμενο που δημοσιεύουμε, είναι το κείμενο ομιλίας που οργάνωσε η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών στις 18 Ιουνίου 2022.

Πιο μέσα, στό κάτω πάτωμα
 κάθονταν οι γυναίκες
 πού έρχονταν μέ τίς ελιές,
 στά χέρια τους καλάθια
 κι από τή θάλασσα πολλές
 πού φέρνανε σκουμπρί
 κάνα χταπόδι για τά κάρβουνα.

Παραπίσω τό κατώι
 ἄδεια πιθάκια ἐκεῖ
 Κάτω ἀπό ένα υφαντό πιό πέρα
 κρύβεται τό ποδόχι
 Ἐτρεχε ἐκεῖ κρασί
 μέσα ἀπό σούγελα
 κι ἀπό τά πατητήρια.

Λύχνοι στους τοίχους.
 τό μπαούλο
 για βάρκες κλειδιά και κατσαβίδια
 κι ὅ.τι ἤθελε ἡ θάλασσα
 κι ὅ.τι τῆς γῆς χρεωδῆ

ἄνεργα κοιμούνται ἐκεῖ δρεπάνια
 κασμάδες πολλοί και φτυάρια.

Αἴσθημα, νοσταλγία και ἀγάπη διατρέχει ὅλα τά ποιήματα πού ἀναφέρονται στην Κύ-
 προ και εἶναι τό ἐνενήντα τοῖς εκατό ἀπό αὐτά πού χαρακτηρίσα ὡς αὐτοβιογραφικά
 τοῦ τόμου. Στό παραπάνω ποῖημα, πού μόλις διάβασα, εἶναι ολοφάνερη ἡ ἐποχή, ἀλλά
 ὄχι ἀκριβῶς και ἡ χώρα. Τά ἴδια θά ἦταν δυνατό νά γράφει κάποιος για τόν παλιότερο
 Βόλο λ.χ. ἢ την Καλαμάτα ἢ ἄλλο παραθαλάσσιο μέρος. Ὅμως οἱ λέξεις «φιορέτα»
 και «σούγελο», ἴσως νά προκαλοῦσαν ὑποψίες. Αὐτά ὡστόσο θά τά συζητοῦσε κανεῖς
 ἂν διάβαζε τό ποῖημα ἄλλου, ἀπομονωμένο, γιατί μέσα στή συλλογή τοποθετημένο δέν
 μένει καμιά ἀμφιβολία ὅτι παραπέμπει στή μεγαλόνησο. Ἀπό τ' ἄλλο μέρος εχουμε
 πολύ πιό ἀπτές μαρτυρίες για τόν τόπο στόν ὁποῖο ἀναφέρονται τά ποιήματα αὐτά.
 Και μιά πού τό φέρνει ὁ λόγος παραθέτω τό ποῖημα «Κοραῖ και Ζήνωνος Κιτιέως,
 Λευκωσία»:

Κυπαρισσιοῦ νά νιώσω μυρωδιά
 τῆς πέτρας ὅ.τι ἀπόμεινε ἀπ' τό ἀλάτι.
 νά στρέψω τό βλέμμα μου ψηλά
 στέγες περιστεριῶν νά ἰδῶ
 τό πέταγμα και τά φτερά
 ὦρα νά μένουν στόν ἄερα.
 ἤχους καμπαναριῶν
 και τό μακρόσυρτο τοῦ μιναρῆ
 νά μπαίνει φωνή
 ἢ μιά μέσα στήν ἄλλη
 νά ξαναδῶ τή Λευκωσία τήν πόλη μου
 βγήκα στους δρόμους τῆς.

Πάνω άπ τό τείχος
πάνω άπ τά χρόνια μου
κάνουνε κύκλους οί μνήμες
καί μνημονεύουνε παιδιά
στην τάφρο κάτω εκεί
πού παίζαν τότε μπάλα.

Περήφανοι τοῦ Παγκυπρίου οί κίονες
καλουνε τούς απόφοιτους
στό περιστύλιο νά φωτογραφηθοῦνε.

Πιό κει ή Σεβέρειος
βιβλιοθήκη όνομαστή
σοφίας φορτίο τά ράφια της
τήν άρετή φυλάσσει ή στέγη.

Είπα νωρίτερα πώς ό νοῦς τοῦ ποιητή τρέχει πίσω από τίς μνήμες τοῦ παρελθόντος. Κι όλοι ξέρουμε πόσο μάς τραβούν αισθηματικά αυτες οί μνήμες. Στην περίπτωση τοῦ Βαρνάβα λανθάνει επιπλέον ό πόνος για τήν τύχη τῆς χώρας του. πού είναι αξεχώριστα δεμένη μέ τά περασμένα χρόνια του. Ό,τι κι αν πει, ό,τι κι αν γράψει, ακόμα κι όταν τό θέμα του φαίνεται άσχετο, αυτός ό πόνος περνάει μέσα από τίς σειρές των στίχων, συχνά άδιόρατα. Κι είναι στην περίπτωση του αυτό τό κάτι περισσότερο άπό τήν ἔλξη πού τοῦ ασκοῦν τά χρόνια τῆς νεότητάς του. Σέ κάνα δυό ποιήματα γίνεται ρητή μεία στην κατάσταση τοῦ νησιού, αλλά σέ όλα τά κυπριακά κείμενα, διαφαίνεται ή άνέκφραστη παρουσία ενός συγκρατημένου καημοῦ. Ἐς τό δοῦμε σ' ένα φαινομενικά αδιάφορο κείμενο. Ἐπιγράφεται «Στή χώρα μας»:

Στροφές κατηγορίζουνε βουνά
κι από δροσιά
σέ ήλιου κάμα κατεβαίνουμε
κι αλλάζουμε θέσεις
κι αλλάζουμε γνώμες
κι από θάλασσα σέ θάλασσα
δέν άργοῦμε τήν αυγή
σ άλλο χωράφι νά βρεθοῦμε.

Σανός για τά ζῶα καί τό κλάδεμα
Στήν ὠρα του
Γνήσιο τό σταφύλι μας
καί ή ρακή μιά γεύση αυθεντική
μας κερνάει αιώνες.

Φαντάζομαι πώς ό καθέννας μας καί χωρίς τόν τίτλο τοῦ ποιήματος νιώθει τόν καημό πού λανθάνει στην ψυχή τοῦ ποιητή. Ἡ ξερή περιγραφή τοῦ τοπίου μοιάζει, θά ἔλεγε κανείς, μ' ένα προσωπεῖο των αισθημάτων του. Σάν τό τοπίο νά είναι ένας ανώδυνος τρόπος νά μιλήσει για τό ἴδιο πράγμα, τήν ἔγνοια δηλαδή για τόν τόπο του. Ὡστόσο ἔχω ἤδη πει ότι σέ κάποιες περιπτώσεις ἔχουμε ρητές μνείες στό πρόβλημα τῆς χώρας, πού είναι ό χωρισμός της στά δυό. Σέ δυό τουλάχιστο ποιήματα τό γεγονός αυτό δέν κρύβεται. Τό ένα άπό αυτά τά δυό ποιήματα ἔχει τίτλο «Γυρισμός». Σās τό διαβάζω:

Κάθε τόσο γυρίζω στη γη μου
 εκεί που γεννήθηκα
 νά κάνω κάτι γι' αυτήν
 πιάνω τό φτυάρι
 κι είναι άλλου οί φίλοι
 οί παιδικοί μου.
 Χωροτάκτες κακοί
 χωρίσανε στά δύο τή χώρα μου
 κι όλο γυρεύω κάτι από κεϊ
 σέ άλλα μέρη, ανάμνηση
 κι άλλη ανάμνηση
 όλες τίς συγκεντρώνω μία μία
 κι όλο τή γη μου χτίζω από τήν αρχή
 γλυκό φορτίο.

Τό δεύτερο ποίημα μάς πάει ένα βήμα πιό κοντά στά γεγονότα. Αναφέρεται στή στιγμή καί στίς συνέπειες τής τουρκικής εισβολής. Είναι από τά καλύτερα ποιήματα τής συλλογής κι αυτό τό οφείλει στήν οπτική γωνία από τήν όποία πραγματεύεται τό θέμα του. Όχι περιγράφοντας ευθέως τά επεισόδια, όχι ως ιστορική αφήγηση, ούτε άκριβώς ως μαρτυρία. Άλλά μ' ένα τρόπο έμμεσο, όμως ποιητικά δραστικό, ως παιγνίδι μέ τόν χρόνο, όπου τό τώρα πλέκεται μ' ένα πηγαινέλα μέ τό τότε. Κάτι πού παίρνει τή βαρύτητα ύπαρξιακής πράξης, καθώς τό γενικό δίνει τή θέση του στό ειδικό καί τό ειδικό στό προσωπικό. Πρόκειται για τό ποίημα «Παραπομπές στήν ιστορία» πού σās τό παρουσιάζω:

Σάν άκούω θορύβους μηχανών στόν άέρα
 κανένα άεροπλάνο της γραμμής
 ή έλικόπτερο νά επιτηρεί για πυρκαγιές
 κάνουνε κύκλους οί μνημες
 πάνω άπ' τά χρόνια μου.
 Κι όλο κοιτάζω στό χώμα
 θεόρατες σκιές άεριωθούμενων
 κι όλο γυρεύω
 τής μουριάς τόν κρυψώνα.

Άρχή του θερους
 σωροί σιτάρι στήν αυλή
 ή μάνα στά χωράφια
 από παιδί τό φύλαγα άπ' τά θηρία.

Ξετυλίγω τό χάρτη της χώρας μου
 μοιρασμένα στά δύο τά παρτέρια
 ή άλλη μεριά τά μέρη μας
 φόβοι σφυροκοπούσανε τίς ώρες μου
 σφυροκοπάνε τώρα τή γη μου μεταπράτες
 τρώγοντας τούς γλυκείς σπόρους τής μουριάς μας.

Όπως βλέπουμε, τό παρόν συνδυάζεται άξεδιάλυτα μέ τό παρελθόν. Παράδειγμα οί δύο συνεχόμενοι στίχοι: «φόβοι σφυροκοπούσανε τίς ώρες μου», τότε, «σφυροκοπάνε τώρα τή γη μου μεταπράτες». Βέβαια αυτό, τό πηγαινέλα μέ τόν χρόνο, παρατηρείται

στά περισσότερα αυτοβιογραφικά κείμενα του τόμου, αλλά έδω γίνεται, θά έλεγα, πιό εκτυπα.

Έχω πεί πώς ό ποιητής, άν και γράφει από τό παρόν, ανατρέχει στό παρελθόν του, οπισθοχωρώντας πρός τά χρόνια τής νεότητάς του. Σέ μιά περίπτωση ώστόσο οπισθοχωρεί άκόμα περισσότερο και μäs δίνει μιά σκηνή από τά παιδικά του χρόνια. Μέ μιά άφηγηματική αναπαράσταση του περιστατικού. Σ' αυτό τό ποίημα τό δράμα και ή τρυφερότητα ζευγαρώνουν φυσικά και άβίαστα, όπως συμβαίνει κάποτε, κι αυτό άποτελεί μιά από τίς αρετές αυτής τής σύνθεσης. Τό ποίημα επιγράφεται «Η φοράδα του» και άμεσαως κάτω από τόν τίτλο, γράφει μέ λοξά γράματα, «μνήμη του παππού μου Βαρνάβα». Νά τό δοϋμε:

Δημοδιδάσκαλος ό πάππος μου
στό διπλανό χωριό
πήγε άπόγευμα κι άκόμα νά φανεί.
Σώπασε μου 'λεγε ή γιαγιά
μιά μυρωδιά πού 'θελε νά γευτεί
ή καλπασμό ν' άκούσει.

Σάν πήγε κι άλλο άργά
και νύχτωσε
τό φόβο δίπλωσε στην ποδιά
μέ πήρε άπ' τό χέρι
κι ίχνη πατημασιάς γυρεύαμε
ολόγυρα μες στην αυλή
κι απέξω στά χωράφια.

Έπειτα ίσια τραβήξαμε τή διαδρομή
πού 'κανε κείνος καθημερινά μ' εκείνη.
Μεσοστρατίς τή συναντήσαμε.
Σήκωσε τήν κεφαλή ψηλά
χλιμίντρισε
κι άρχισε πίσω πιά νά τρέχει.
Ξοπίσω έμείς
ώσότου σέ όχτο στάθηκε.
Έβγαλε τήν κραυγή ή γιαγιά
πού πέρασε μες στίς ελιές
έκανε γύρω τούς κορμούς
και πίσω γύρισε μέσα άπ' τά φύλλα
τό ρίγος φορτωμένη.

Βρήκαμε τόν παππού, τόν φέραμε
όργωσε τά γράμματα ξανά.
Μόνο σάν άκούω χλιμίντρισμα
κάθε φορά, στον όχτο ή φοράδα στέκει
κι άπ' τό χώμα του ό παππούς
έρχεται κοντά, τό χέρι άπλώνει
γλυκύ ξανά τό βλέμμα του μέ λούζει.

«Έβγαλε τήν κραυγή ή γιαγιά/πού πέρασε», ή κραυγή, «μες στις έλιές/έκανε γύρω τους κορμούς/καί πίσω γύρισε μέσα άπ'τά φύλλα/τό ρίγος φορτωμένη». Σ' αυτό τό πεντάστιχο δέν μάς δίνεται αυτό πού θά περίμενε κανείς. Τήν περιγραφή τής σκηνής που έκτολίχτηκε, τήν εικόνα του πεσμένου νεκρού παππού, τόν ολοφυρμό τής γιαγιάς καί τήν αντίδραση του παιδιού. Άντί γι' αυτά μάς υποβάλλεται μόνο ή οξεία αισθηση τής στιγμής, μέσα από τήν πορεία πού άκολουθήσε ή φωνή από τήν κραυγή τής γιαγιάς. Κάτι πού άποτελεί ευρηματικό τρόπο έκφρασης, όπως καί ολόκληρο τό κείμενο.

Στό σημείο τουτο θέλω νά παρατηρήσω πώς μέσα στά αυτοβιογραφικά κείμενα τής συλλογής έχουμε καί τέσσερεις εξαιρέσεις. Έννοώ ότι τέσσερα κείμενα δέν αναφέρονται στην Κύπρο, αλλά σέ άλλους τόπους. Πέρα από αυτή τή διαφορά, διαφέρουν άκόμα καί από χρονική άποψη, καθώς δέν παραπέμπουν στό παρελθόν, αλλά στό παρόν. Τά δύο από τά τέσσερα έχουν ρητή σχέση μέ τήν Έλλάδα, τό τρίτο έχει έπίσης ρητή σχέση μέ τήν πόλη τής Άλεξάνδρειας, ενώ τό τέταρτο σχετίζεται μέ λιμάνι, αλλά δέν ξέρουμε αν είναι τό λιμάνι τής Πάτρας ή άλλης παραθαλάσσιας πόλης. Παραθέτω τώρα τό ένα έλλαδικό, που έπιγράφεται «Σίγουρη σχέση»:

*Ποτέ δέ σιγούρεψα
τή ροή του νερού στον Άχελώο
στον Άραχθο μιά φωλιά άηδονιού
μου τελείωσε τό φίλμ
στήν Τριχωνίδα
οί πάπιες χάθηκαν στην ομίχλη
κάτι κύκνοι στη Σκιαθίτικη λίμνη
κόπηκε στά δυό ή σκιά τους
λόγω άπογείωσης άεροπλάνου.*

*Μόνο ή μυρωδιά τής αρμούρας
πού συνταξιιδεύει
σάν ξεμακραίνω άπ' τή θάλασσα
όπως ή μελαγχολική όψη τής άμμου
σάν άποσύρεται τό κύμα
μαρτυρεί τή σχέση μου
μέ τή χώρα του νερού καί των βράχων.*

Όπως βλέπουμε στους τελευταίους στίχους έχουμε έμμεση υπόμνηση στή χώρα από τήν όποία κατάγεται ό ποιητής. Είναι, με τήν καλή έννοια, τό σαράκι του ή, άλλιώς, τό ευαίσθητο σημείο του. Για τό νερό καί τά βράχια κάνει συχνά λόγο στά κυπριακά του ποιήματα. Τό δεύτερο έλλαδικό κείμενο έχει τίτλο «Δίχως διερμηνείς» καί είναι τό άκόλουθο:

*Άνάμεσα Ίτέα καί Δεσφίνα καί πιό κεί ως τήν Άντίκυρα
Γυμνή ομορφιά
Τόσες δαντέλες στό λαϊμό τής γης
Άλλου νά ξόδεψε ό ουρανός δέν ξέρω
Γνήσια μιά γλώσσα όμιλούν οί άκτές
Δίχως διερμηνείς
Τίμα συνδιαλέγεται ή πέτρα μέ τό κύμα
Πίσω θέλω τ' άθώα βλέφαρα
βρουχάται ό βράχος*

κάθε φορά πού καβατζάρει ένα καράβι.
 Γράφω του στίχου τή φωνή
 Μήγαρις και θυμηθοῦν
 παιδιῶν τὰ ἀθῶα μάτια οἱ δήμιοι
 τό αἶμα μήπως ἰδοῦν οἱ τύραννοι
 μες σέ λουλούδια του γιαλοῦ καί ἀλλαξογνωμήσουν.

Ἄν δεν κάνω λάθος ἔχουμε κι ἐδῶ πάλι, μέ τους τελευταίους στίχους, μολοντί πιό γενικά, μνεῖα στό ἴδιο βαθῦ κι αγιατρευτο τραῦμα, στην κατάσταση τῆς Κύπρου. Μάλιστα μέ μιά μόλις ὑποδηλωτική αναφορά στόν Δ. Σολωμό, μέ τίς λέξεις «Μήγαρις», «τύραννοι» καί «δήμιοι», πού κι ὁ Σολωμός τότε μιλοῦσε γιά ἕνα ἀνάλογο τραῦμα.

Τό κείμενο γιά τήν Ἀλεξάνδρεια ἐπιγράφεται «Ταξίδι στήν Ἀλεξάνδρεια». Τό παρθέτω χωρίς σχόλια:

Πῶς βρέθηκα στήν Ἀλεξάνδρεια
 κάργα καλοκαίρι
 τί γύρευα
 στό σπίτι τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη;
 Μόλις πού πρόλαβα νά προσανατολιστῶ
 κάτι νά γράψω «ἀπ' τόν ἥλιο του ἀπογεύματος»
 στό βιβλίό ἐπισκεπτῶν.

Ἀραγμένο στό παλιό λιμάνι
 μᾶς περίμενε ἐτοιμόπλοο τό «Mahabiss»
 γιά τ' ἄλλο ταξίδι
 τήν ἄλλη ἐξερεύνηση
 σέ βυθοῦς τῆς ἀβύσσου
 Στ' ἄδυτα ψυχῶν
 ὅπου ἴσκιους ψάχνουν
 καί μέ ἴσκιους σμίγουν
 καί γονιμοποιοῦν τά κύματα τῆς σκέψης.

Καί ὄλες οἱ γλῶσσες
 κι ὄλες οἱ φωνές μνημονεύουνε
 θάλασσα
 κι ὄλοι οἱ ψίθυροι μνημονεύουνε δέντρα
 καί ὄλοι οἱ ἤχοι χαράσσουν τή μνήμη
 κάτι τοῦ τόπου ἀπό εὐτυχία
 κάτι του τόπου ἀπό πόνο
 κι ὅ,τι ἀπέμεινε ἀπό χῶμα καί ἄνθρωπο.

Κι ἔπειτα οἱ κόκκοι τῆς ἄμμου στήν ἔρημο
 νά συνομιλοῦν μυστικά μέ τόν ἥλιο
 λίγο τούς νοιάζει γιά τή διέλευσή μας
 τὰ ἴδια ὅπως καί οἱ βάρκες μέ τό νερό
 κάτω ἀπ' τό κάστρο
 ξεχώρισα δυο
 λευκό καί γαλάζιο

Χαιρετήσαμε τήν Ἀλεξάνδρεια.

Τό τέταρτο ποίημα της ομάδας αυτής, με κείμενα που αφορούν τό παρόν και τόπους που δέν ανήκουν στήν Κύπρο, ονομάζεται «Τό βλέμμα της θάλασσας». Θά τό παραλείψω, γιά νά παρουσιάσω τρία σημαντικά ποιήματα, που εντάσσονται στή γενική κατηγορία των κυπριακών, αλλά μέ κάπως άμυδρο τοπικό προσδιορισμό. Τά ποιήματα αυτά, μέ τή σειρά που θά τά δοῦμε, επιγράφονται, τό πρώτο, «Ό χαρταετός», τό δεύτερο, «Φ ὅπως Φῶς», και τό τρίτο «Σμίγαν οί λέξεις μέ τίς νότες». Τό πρώτο:

*Πέρασα άπ τό μαγαζί μέ καρaboσκοινα
λίγο νά πάρω σπάγγο
γιά τό χαρταετό
δυνατοί οί άνεμοι
νά κρατηθει σαν θά πετάξει.*

*Κάβοι
πολλών λογιών σχοινιά
δένανε τίς σκέψεις μου
ὅπως κι ελπίδες ανθρώπων σέ λιμάνια.
-Γιά πόσα μέτρα μιλάμε;
ρώτησε
-Πάνω άπ' τόν ουρανό
κι άπ' τό σύννεφο πύο πέρα
ώσότου νά χάνεται
ή μοναξιά κι ή σιωπή*

*Ώσότου ή κλωστή νά εξαντληθει
και μόνος του ό χαρταετός νά ταξιδεύει.*

Τό ποίημα, μέ τούς ἔξι τελευταίους στίχους του, δίνει μιá άπροσδόκητη απάντηση στο ερώτημα του μαγαζάτορα «Γιά πόσα μέτρα μιλάμε;». Απάντηση που μάς βγάξει από τά μέτρα της κοινής πρακτικής. Σίγουρα ο υποθετικός μαγαζάτορας θά ἔμεινε, ὅπως ἔλεγαν οί παλιότεροι, κεχηγώς. Γιατί συμβαίνει αυτό; Γιατί ὁ ποιητής ἤθελε νά δώσει μιá συμβολική εικόνα του απόλυτου, της χωρίς ὄρια ελευθερίας του χαρταετού, αλλά ὄχι μόνο του χαρταετού. Μιά τέτοια ενδιάθετη τάση υπάρχει σέ κάθε ἄνθρωπο, ανεξάρτητα από τό αν παραγματώνεται τελικά. Είναι ή τάση του νά ζεΐς χωρίς ὄρια. Και δέν είναι λίγες οί στιγμές που νιώθουμε τήν ἔφεση γιά ἕνα τέτοιο πέταγμα.

Πέρα άπ' αυτό θέλω νά παρατηρήσω πώς τό κείμενο πραγματώνεται μέ πολύ λιτά μέσα. Μέ ὄ,τι γλωσσικά είναι άπαραίτητο υλικό. Ἐν δοκιμάσουμε νά πειραματισθοῦμε, θά δοῦμε πώς δέν μπορούμε νά αφαιρέσουμε μιá λέξη του χωρίς νά βλάψουμε τήν αρχιτεκτονική και τή νοηματική του πληρότητα.

Ἐνα ἄκομα γνώρισμά του είναι ή χαμηλόφωνη ἔκφορά του. Δέν ρητορεύει, δέν φωνάζει, ἄπλως μιλάει μέ τόνο καθημερινής κουβέντας. Ἐτσι που ὁ ἀναγνώστης είναι σαν ν' ἀκούει κάποιον οίκεϊο πρόσωπο νά του ἔξιστορεΐ ἕνα κοινό επεισόδιο, μέ λόγο ντόμπρο και απροσχημάτιστο.

Ἐρχομαι τώρα στο δεύτερο από τά τρία ποιήματα που προανάφερα, μέ τίτλο «Φ ὅπως φῶς»:

*Τή μέρα που πήρε τήν άπόφαση
γιά τήν άνάγνωση ἔφευγα κιόλας
μιá θέση θεωρείου νά εξασφαλίσω
ὄλος νά μείνω στο ἔλεος της φωνής της.*

Τὴν κοίταξα στὰ μάτια νά σιγουρευτῶ
μ' ἄφησε νά συνομιλῶ μέ τή σιωπή της.

Παράξενο

Πιά ἀπό κει δέν ἦταν ξένη
καί χαίρονταν πού εἶχε προνόμιο
τά χεῖλή της νά φτερουγίζουνε τά φ
φιλική κάνοντας τὴν ἀτμόσφαιρα.

Κι ὄλο τό φῶς τῆς φλόγας
στήν αἴθουσα μέσα κι ἀπέξω
ἀπλόχερα ξοδεύονταν γιὰ τούτη τὴν ἀνάμνηση.

Ἄλλο κλίμα ἐδῶ, ἄλλη ατμόσφαιρα. Κι ἀλήθεια εχουμε νά κάνουμε μέ κείμενο ἀτμοσφαιρικό. Κείμενο ἄκρας ευαισθησίας καί ἰδιαίτερα ὑπαινικτικό. Σύμφωνα μέ τά πραγματολογικά στοιχεία θά γινόταν κάποια «ανάγνωση» ἀπό κάποια γυναίκα. Καί ὁ θαυμαστής τῆς φωνῆς της ἤ, ἀλλιῶς, τό ποιητικό ὑποκείμενο, τσακίζεται νά εξασφαλίσει θέση σέ θεωρεῖο, προφανῶς, σέ κάποιο θέατρο πού θά γινόταν ἡ ἀνάγνωση. Ἔπειτα, μᾶλλον τὴν ὥρα τῆς ἀνάγνωσης, πραγματοποιεῖται σιωπηλή συνομιλία ἀνάμεσα στὰ βλέμματά της ἀναγνώστριας καί τοῦ θαυμαστή της. Πράγμα πού λύνει τά μάγια καί κάνει σχεδόν φιλική τὴ σχέση μεταξύ τους. Ταυτόχρονα καί ἡ ατμόσφαιρα φορτίζεται αἰσθηματικά σέ ἀσυνήθιστο βαθμό. Τόσο πού στό τέλος νά γίνονται ὅλα φῶς πού «ἀπλόχερα ξοδεύονταν σέ τούτη τὴν ἀνάμνηση». Ἀνάμνηση, λοιπόν, μά φωτεινὴ ἀνάμνηση, μιὰ λεπταίσθητη σύνθεση, ἀβρῶν αἰσθημάτων. Τό ποίημα εἶναι γραμμένο εἶναι περισσότερο ὑπαινικτικό, παρά σαφῶς δηλωτικό. Περισσότερο υποβάλλει παρά περιγράφει. Τό αἰσθάνεσαι, ἀλλά δύσκολα μπορεῖς νά τό ἀναλύσεις.

Νά πῶ ὅτι κι ἐδῶ εχουμε λιτή σύνθεση τοῦ κείμενου καί χαμηλόφωνη εκφορά τοῦ λόγου.

Εἶναι ὥρα ὅμως νά περάσουμε στό τρίτο ποίημα τῆς τριάδας αὐτῆς. Θυμίζω πῶς ονομάζεται «Σμίγαν οἱ λέξεις μέ τίς νότες»:

Φοροῦσε πάντα κάτι πλεχτό ἀπό μέσα
νά μή δείχνει ἀπέξω παράξενο
τ' ἀνάγλυφο τοῦ σώματος
καί καλοκαίρι κάτι ριχτό ἀπό λινό
κι ἐκρुβε ἐπιμελῶς μέ τέχνη καί γρήγορη
κίνηση τὴν ὠμοπλάτη.
Ποτέ δέν ἐβγαίνει ἀπ' τό σπίτι
μόνο ἀπ τίς γρίλιες γεύονταν κάτι ἀπό μέρα.

Σάν ὅμως κάθονταν στό πιάνο
γυμνή ἢ ψυχὴ της
ἄρδην ἄλλαζε τό σκηνικό.
Ἄφρηνα τότε τό διάβασμα κι ὅ,τι ἀπό ἄλγεβρα
ἀσκήσεις
κι ἐγραφα στίχους πάνω στή μουσική της.

Ἀπρόσκλητος τούς διάβασα
σάν ἔπαιζε μιὰ μέρα
κι ὅπως ἄρμονικά σμίγανε οἱ λέξεις μέ τίς νότες
κι ἄφοβα χόρευε τό σῶμα της ἐκείνη
– Βλέπω τὴ γῆ ἀπ' τόν οὐρανό, ἀναφώνησε.

Κι ἐδῶ ἔχουμε πάλι μιά λεπταίσθητη σύνθεση, ὅπου προέχουν τὰ ἄβρα αισθήματα. Μιά πολὺ κλειστή καὶ σεμνὴ ὑπαρξή, μιά νέα μᾶλλον, ὅταν καθόταν στό πιάνο, «ἄρδην ἄλλαξε τό σκηνικό». Τόσο πού ὁ μαθητής πού ἄκουγε τή μουσική της, παρατοῦσε τήν ἄλγεβρα κι ἔγραφε στίχους, ἀλλά στίχους πού τοῦ υπέβαλλε τό ἄκουσμα τοῦ πιάνου. Ἔτσι μιά φορά δέν κρατήθηκε καί τούς διάβασε, ἐνῶ εκείνη ἔπαιζε σέ κατάσταση ἔξαρσης. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν εκείνη νά πιάσει τήν ἀρμονική συνομιλία των στίχων μέ τούς ἦχους τοῦ πιάνου καί νά πεῖ «Βλέπω τή γη ἀπό τόν οὐρανό». Κάπως ἔτσι. Ἄν δει κανεῖς ἐποπτικά τό κείμενο, βλέπει πῶς ἀρχίζει ἀπό μιά χαμηλὴ αισθηματικὴ στάθμη, ἀλλά βαθμιαία κλιμακώνεται μέχρι τήν τελικὴ κορυφωση. Τό σπουδαῖο εἶναι ὅτι ὁ λόγος δέν χάνει τήν ἰσορροπία του σ' αὐτὴ τὴ διαδρομὴ καί καταλήγει μέ σιγουριά στήν τελικὴ φράση. Εἶναι ζήτημα ἀκρίβειας στήν ἔκφραση τό νά μὴ σοῦ ξεφυγεῖ μιά λέξη ἢ μιά φράση οὔτε στό ελάχιστο φάλτσα ἢ περισσεβούμενη. Τό ποίημα ολοκληρώνεται χωρίς παραπατήματα, χωρίς τήν ελάχιστη ἀπόκλιση ἀπὸ τόν σκοπὸ του.

Αὐτονόητο, μετὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω, πῶς ἔχουμε μιά σύνθεση λιτὴ ὡς ἐκεῖ πού δέν παίρνει ἄλλο, καί ἐξίσου χαμηλόφωνη. Τό κείμενο κι ἐδῶ δέν φωνάζει, δέν ρητορεύει οὔτε ναρκισσεύεται. ἀπλῶς εκφράζει μέ ἀναφορικὸ τρόπο τὰ ἀπαραίτητα.

Τὰ τρία ποιήματα πού διάβασα καί σχολίασα συνοπτικά, παρουσιάζουν μερικά κοινὰ σημεῖα. Ἦδη εἶδαμε πῶς δύο τέτοια κοινὰ σημεῖα εἶναι ἡ λιτότητα καί ὁ χαμηλόφωνος λόγος τους. Ἐνα ἄλλο, ἰδιαιτέρως σημασίας, εἶναι ὅτι καί τὰ τρία παρουσιάζουν μιά ἀνατρεπτικὴ τομῆ. Στό πρῶτο μέ τόν χαρταετό, ἡ τομῆ συμβαίνει μέ τήν ἀπάντηση πού δίνεται στήν ἐρώτηση τοῦ μαγαζάτορα: «—Γιὰ πόσα μέτρα [σκοινί] μιλάμε;». Στό δεύτερο ποίημα, πού ἔχει νά κάνει μέ μιά ἀνάγνωση, ἡ τομῆ εντοπίζεται στόν στίχο: «μ' ἄφησε νά συνομιλῶ μέ τὴ σιωπὴ της». Καί στό τρίτο, πού ἀφορᾷ μουσική, ἡ τομῆ ἐκδηλώνεται μέ τοὺς δύο στίχους: «γυμνὴ ἢ ψυχὴ της, ἄρδην ἄλλαξε τό σκηνικό». Αὐτές οἱ τομές ἀποτελοῦν, καθὼς εἶναι φανερό, τὰ πιὸ κρίσιμα σημεῖα στά ποιήματα αὐτά, γιὰτί ἀλλιῶς, χωρίς αὐτές, δέν θά ἔχαμε τόν λόγο τῆς γραφῆς ἢ τῆς υπαρξῆς τους. Πέρα ἀπὸ τὰ τρία αὐτά, ὅλα τὰ ποιήματα στά ὅποια ἀναφέρθηκαν στίς προηγούμενες σελίδες, ὅσο καί τὰ συναφῆ τους πού δέν διαβάστηκαν, ἔχουν τὴ σημασία τους. Μολαταῦτα, κάτι πού ἰσχύει γενικότερα, κάποια κερδίζουν περισσότερο τήν εὐνοια τοῦ ἀναγνώστη.

Κοιτάζοντας συνολικά τίς αὐτοβιογραφικὲς συνθέσεις τοῦ Σ. Βαρνάβα, δέν γίνεται νά μὴ μιλήσω γιὰ τὴ γλώσσα του. Ὁ δημόσιος λόγος μας, ὅπως ἐξελίχτηκαν ἱστορικά τὰ πράγματα, βρίσκεται σήμερα σέ σύγχυση. Κύρια αἰτία γιὰ τοῦτο εἶναι ἡ συντακτικὴ διαφοροποίηση τῆς νέας ἐλληνικῆς ἀπὸ τήν ἀρχαία ἐλληνική. Στό λεξιλόγιο δέν ὑπάρχει δυσκολία νά χρησιμοποιοῦνται οἱ ἀρχαῖες λέξεις, οἱ ὁποῖες εὐκόλα προσαρμόζονται στό τυπικὸ τῆς νεοελληνικῆς. Τό ζήτημα εἶναι ἡ δομὴ τῆς νέας πού νοθεύεται καθημερινὰ ἀπὸ τὰ δημόσια μέσα. Ἔτσι ἔχουμε τὴ γλώσσα τῆς τηλεόρασης, τῶν δημοσιογράφων καί τῶν πολιτικῶν, πού εἶναι μιά γλώσσα κυριλέ, μέ βάση τήν καθαρεύουσα, μ' ἐνα λουστρὸ ἐπισημότητας καί φράσεις τῆς καθομιλουμένης. Τώρα ὁ πρόεδρος ἢ ὁ δήμαρχος τοῦ χωριοῦ μιλάει αὐτὴ τὴ γλώσσα. Ἄν θέλει κάποιος νά χρησιμοποιήσῃ καθαρεύουσα εἶναι βέβαια ἐλεύθερος νά τό κάνει, νά χρησιμοποιήσῃ δηλαδή τὴ γλώσσα τοῦ Παπαρρηγόπουλου, τοῦ Ροῖδη, κ.λπ. Ὅταν ὅμως θέλει νά μιλήσῃ νέα ἐλληνικά θά πρέπει νά ξέρεῖ νά τὰ συντάσσει. Στό σχολεῖο τὰ παιδιά μαθαίνουν αὐτὴ τὴ σύνταξη, ἀλλά μεγαλώνοντας ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴ δημόσια κοινὴ ομιλία. Πρέπει νά πῶ ἐδῶ

πώς ο δημόσιος λόγος επηρεάζει το κοινό μέσα από τη δύναμη που ασκεί ή επίσημη δημόσια ομιλία και ιδίως τα δημόσια ΜΜ. Γιατί τά λέω αυτά; Τά λέω αυτά γιατί ή ποιητική γλώσσα του Σ. Βαρβάβα αποτελεί μιά ευχάριστη έκπληξη. Ό καλύτερος τρόπος για νά συντάσσεις νέα ελληνικά είναι νά αισθάνεσαι και νά σκέφτεσαι μέ προφορική αίσθηση τής γλώσσας. Ή προφορικότητα μέ τή μακραιώνη παράδοσή της δίνει στον λόγο τήν εύλυγισία και τήν άμεσότητα τής καθημερινής ζωής. Λοιπόν ό ποιητικός λόγος του συγκεκριμένου ποιητή έχει βάση τήν καθομιλουμένη προφορική γλώσσα. Άν και βομβαρδίζεται συνεχώς, όπως όλοι μας, από τον κυριλέ λόγο τής τηλεόρασης και των δημοσιογράφων, χειρίζεται άριστα τήν καθομιλούμενη. Και είδατε μέ πόση άμεσότητα εκφράστηκε πάνω σε θέματα λεπτών αισθημάτων.

Δυό λόγια ακόμα για άλλο ένα ζήτημα. Ό χαμένος χρόνος στην ποίηση δέν αναπληρώνεται εύκολα ή δέν αναπληρώνεται ποτέ. Ό Σ. Βαρνάβας έβγαλε τήν πρώτη ποιητική συλλογή του τό 2006, όταν ήταν 58 χρονών, δηλαδή καθυστερημένα. Πολλοί ποιητές βγαίνουν στή δημοσιότητα καθυστερημένα, είτε γιατί διατάζουν νά εκτεθούν είτε για άλλους λόγους. Μέ τή γραφή τής ποίησης ώστόσο καταπιάνονται από νωρίς. Τώρα στην περίπτωση του ποιητή μας δέν ξέρω τί έχει προηγηθεί. Αυτό θά μάς τό πει ό ίδιος. Κρατώ όμως ένα στίχο του από τό ποίημα «Σμίγαν οι λέξεις μέ τις νότες» ως μαρτυρία ότι στίχους έγραφε από μαθητής, παρατώντας, άμα τό φερνε ή ώρα, τις αλγεβρικές ασκήσεις.

Λυκούργος Κογεβίνας
Αχροκόρινθος, 1924
Οξυγραφία, 21 X 27 cm